

KAGEL CONCERTPARCOURS

COMPLEXLOOS & HUMORISTISCH

Mauricio Kagel (1931-2008) was een van de meest creatieve en veelzijdige hedendaagse componisten en het is door die veelzijdigheid ook vrij moeilijk om zijn muziek onder één noemer te vatten. Kagel begon zijn carrière in de late jaren 1950 en vroege jaren 1960 in het spoor van avant-gardecomponisten als Stockhausen, Messiaen en Nono. Al gauw ontwikkelde hij echter een aanpak waarbij hij niet enkel de grenzen tussen theater, muziek, luisterspelen en film aftast (Kagel was ook een begenadigd cineast), maar het theatrale aspect ook echt deel liet uitmaken van de muziek zelf.

Mauricio Kagel

In de jaren 1960 maakte hij furore met wat sindsdien de musicologische vakterm 'instrumentaal theater' heeft meegekregen: composities die, hoewel ze voor een instrumentale bezetting zijn geschreven, wezenlijk enkel theatrale handelingen bevatten. Bovenal is voor Kagel muziek méér dan een combinatie van klanken. Dat uit zich dan ofwel in werken waarin theatrale elementen in de muziek binnensijpelen, ofwel in composities die via de muziek commentaar geven op andere zaken. Dat kan andere muziek zijn (driemaal raden over wiens muziek de *Sankt-Bach-Passion* (1985) gaat, of *Ludwig Van* (1970) ...), maar even goed maatschappelijke fenomenen.

Muziek heeft een sterke suggestieve werking en is in staat om een hoop associaties op te roepen. Dat is de kern van wat Kagel sinds de jaren 1970 in zijn werk heeft geëxploreerd. Zijn muziek bedient zich van talrijke referenties die soms heel nadrukkelijk kunnen zijn (ook dat maakt deel uit van het theatrale gehalte van zijn muziek), maar meestal ook zeer subtiele zaken inhouden, die steeds een erudiete kennis van de hele cultuurgeschiedenis tonen. Kagels muziek heeft bovendien vaak een kritische dimensie, maar dan aangebracht met een genereus gevoel voor humor en een zeker gevoel van mildheid. De werken op dit concertprogramma passen allemaal in dat kader van muziek die een muzikaal-culturele context tot onderwerp neemt en via een vernuftig kluwen van referenties en toespelingen ermee in dialoog gaat.

Mauricio Kagel is geboren en opgegroeid in Argentinië als kind van Oost-Europese Joodse immigranten, maar trok in de jaren 1950 naar Duitsland, waar hij als componist zijn carrière vorm gaf. Hoewel hij al 50 jaar lang deel uitmaakt van de West-Europese muzikale avant-garde, liggen zijn roots ergens anders. Vooral zijn 'meervoudige' identiteit (Duits, Argentijns, Joods) heeft uitgesproken sporen nagelaten in zijn werk. Nergens komt dat beter tot uiting dan in de reeks *Die Stücke der Windrose* (1988-1994). Deze acht composities voor salonorkest (steeds dezelfde bezetting: klarinet, strijkkwartet, contrabas, harmonium, piano en percussie, waarbij enkel de invulling van de percussiepartij toelaat om in de verschillende stukken andere klankbronnen binnen te brengen) zijn elk genoemd naar één van de acht voornaamste windrichtingen. De muziek voor ieder van die stukken vormt een soort van imaginair reis, vol associaties met die bepaalde windrichting. Maar dat is bij Kagel verre van éénduidig, want heel deze cyclus is één grote oefening in het doorbreken van het Eurocentrische perspectief, en daar voert Kagel zelf een autobiografische factor voor aan: 'Toen ik aan de schetsen van deze cyclus werkte, had ik al besloten om voortdurend het geografische perspectief van mijn muzikale observaties af te wisselen. Misschien heeft dit iets te maken met het feit dat ik geboren ben in het zuidelijk halfrond. Wanneer je de eerste jaren, waarin je de diepste indrukken opdoet, daar doorbrengt, roepen de vier windrichtingen

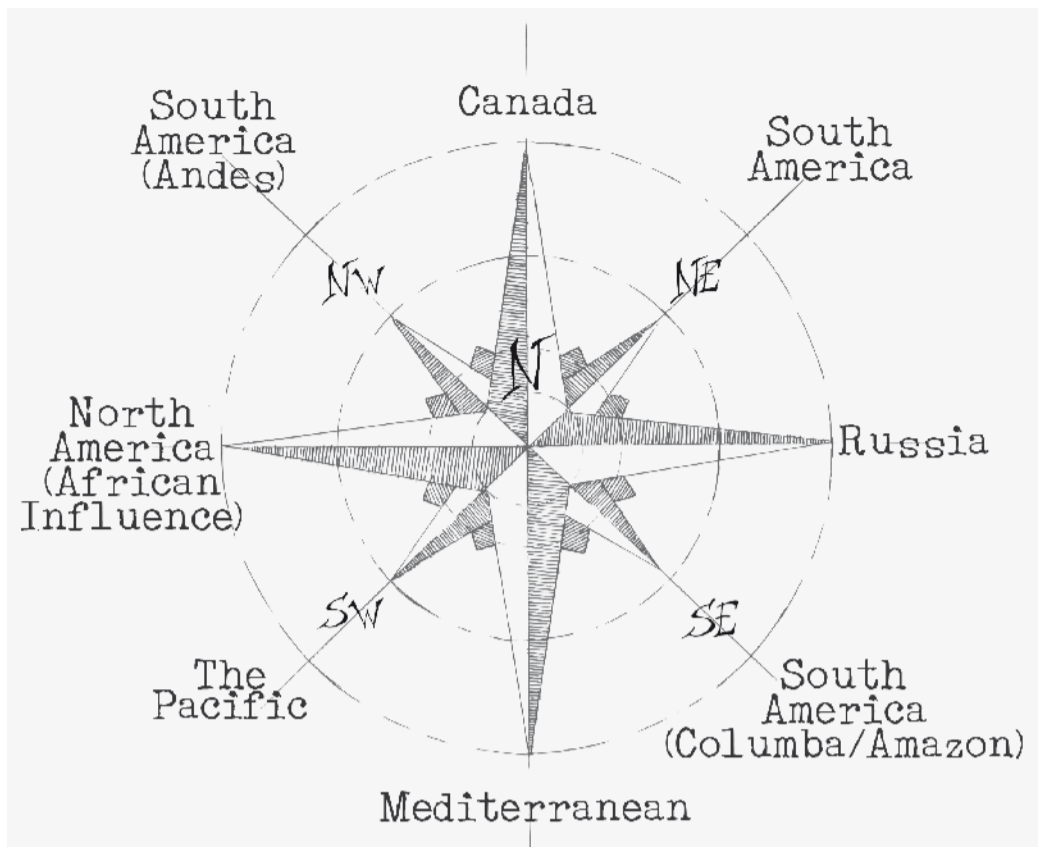
heel specifieke ervaringen, verlangens en beelden op die het exacte tegenovergestelde zijn van de overeenkomstige associaties van de Europeanen. Ook nu nog is het zuiden voor mij geen synoniem voor hitte, maar voor kou: met Patagonië, Vuurland, Antarctica. Het noorden, daarentegen, is allesbehalve koud: ongenadige zon en strak afgetekende schaduwen, broeierige vochtigheid, woestijnlandschappen en dorheid. En ofschoon de term 'Nabije Oosten' voor velen een Oosterse cultuur impliceert, roept het voor mensen die in het Verre Oosten wonen juist het tegenovergestelde op.'

In *Die Stücke der Windrose* speelt Kagel met de ingebakken associaties en vooroordelen die bij een bepaalde windstreek horen. Het onderwerp van *Westen* (1993-94) is dan ook zowel de 'Afrikanisering' van Amerika (denk aan het ontstaan van de jazz) als de recentere 'Amerikanisering' van Afrika. De keuze van de instrumentatie is ook niet vrijblijvend: het salonorkest roept in deze cyclus de sfeer van de amusementsmuziek op, waaraan Kagel dan een ludieke compositie met een ernstige ondertoon koppelt. Op vergelijkbare wijze draagt de keuze van bezettingen (en van titels) in de andere werken op dit concert een deel van de betekenis van deze muziek. *Kantrimusik* (1973-75) (spreek de titel luidop uit en je hoort waar Kagel op aludeert) omschrijft hij als een 'pastoraal' werk. Zowel de pastorale clichés van romantische muziek (Beethovens *Zesde*) als folkloristische muziek die vaak geïdealiseerd wordt als 'sound' van het platteland leven staan hier centraal. Pseudo-folklore, idyllische natuur-clichés en allerlei wat kitscherige keuzes in zang en instrumentarium worden gecombineerd tot een burlesk geheel, nog extra ondersteund door de vier tape-montages van plattelandsgeluiden. Als *Kantrimusik* een burlesk werk is, dan is *Mitternachtsstück* (1980-86) een vrij ingetogen werk, maar al even rijk aan muzikale referenties. Gebaseerd op dagboekteksten van Robert Schumann, duikt het in de rijke laatromantische referenties naar nacht en maanlicht: nocturnes, mahleriaanse 'Nachtmusik', de associaties van de nachtelijke sfeer met eenzaamheid, maar ook met waanzin. Dat het koor meer aanleunt bij spreken dan zingen, is dan weer een knipoog naar Arnold Schönbergs *Pierrot Lunaire* waar de symboliek van de maan als teken van waanzin overheerst. Ook voor Vykintas Baltakas was *Pierrot Lunaire* het vertrekpunt voor *Smokey Arnold* (2015). Hij neemt 'Heimweh', het vijftiende lied uit Schönbergs melodrama, als vertrekpunt en vergroot de elementen eruit zodanig uit, dat de hyper-expressieve, emotionele toon van Schönberg naar een heel andere, ironische sfeer leidt, met bovendien enkele kageliaanse verrassingseffecten.

Maarten Beirens

Stephan Huber – fragment uit Weltatlas

‘An Gott verzweifeln,
an Bach glauben.’
— Mauricio Kagel

MITTERNACHTSSTÜK

Het idee, dat ik bij verschillende teksten uit Robert Schumanns *Tagebücher 1827-1838* muziek kon maken, kwam in mij op vlak nadat ik merkte dat het rode potlood, waarmee ik afzonderlijke woorden en begripssprongen maar ook langere zinnen en hele alinea's markeerde, onbewust eigenlijk een verzamelaar, het gereedschap van een componist was. Daar kwam nog bij de onschatbare kwaliteit van deze Leipzige uitgave, die het geïmproviseerde, rapsodische gebruik van de bladspiegel typografisch getrouw weergeeft. De fragmenten die ik tenslotte uit een – in de beste zin van het woord – volheid van betoverende prozateksten koos, leken mij voor de schrijver Schumann even geheimzinnig als verhelderend. De titel *Mitternachtsstück* brengt vier in wezen verwante sfeertekeningen van de onwerkelijkheid samen. Hoe gemakkelijk zou het zijn, om de handeling met 'romantisch' te omschrijven, en daardoor het gefineerde van de situatie te benadrukken. Aan Selene, de Griekse maangodin, zus van Helios (zon) en van Eos (morgenrood), dochter van de Titanen Hyperion en Thein, beschermster van de tovenaars, wordt invloed op geboorte, gezondheid en ziekte toegeschreven. Wat Selene tijdens haar middernachtelijke tocht Deel I doet, en de uitwerking die ze in vertellingen twee, drie en vier – ook zonder uitdrukkelijk genoemd te worden – op het quasi-slechte welzijn van de acteurs, kan in de volledige tekst gelezen worden. Bijna vanzelfsprekend wijs ik op alle moeite die ik me heb getroost om de teksten verstaanbaar te houden. Dikwijls gaat de verstaanbaarheid ongewild verloren, of wordt ze versluierd

omdat er naar de totale context van stemmen en instrumenten geluisterd wordt. De vier delen kunnen gezien worden als vier afzonderlijke studies in het samengaan van duidelijk verstaanbare woorden en een gelijktijdig muzikaal commentaar. Ongewijfeld hielp mijn regelmatige werk op het gebied van het hoorspel me bij het vinden van een aantal ongewone uitgangspunten. Want in het hoorspel moet de verbinding van muziek en taal het gulden midden bewandelen; zonder dat zou de luisteraar – vanwege een al te abstracte informatie – afhaken. Ik koos voor elk deel een eigen combinatie van instrumenten, die elders niet gebruikt wordt (I: celesta, basklarinet en twee slagwerkers met lover, stenen, een klok in As, en een grote trom; II: fluit en harp; III: tuba en twee slagwerkers met papierproppen, kartonnen strijkstokken, quijada, tubo's, ijzeren kettingen, guiro's, een boek, een kaars, een bel, twee champagneglazen en de bijhorende fles; IV: viool en harmonium). Het koor fungeert hier als een sensibel vertellende maar altijd gedistancieerde spreker, eigenlijk een rol die anders aan de zakelijke verteller voorbehouden blijft. De solostemmen vormen het daarmee noodzakelijke contrast, waardoor de situatie akoestisch een sprookje wordt, en de interpretatie wellicht het 'physisches Traümen' benadert dat Schumann zo bezighield. En: 'Ueber das in den Geist eindringen'.

Mauricio Kagel
uit programmaboek *Week van de hedendaagse muziek* (1992), Koninklijk Muziekconservatorium Gent

Mauricio Kagel

DE PAUS VAN HET THEATRUM INSTRUMENTORUM

Ooit verklaarde Mauricio Kagel: 'Ich wurde im Kontakt zu ungenügenden Lehrern zum Autodidakten ausgebildet'. Zelf zakte hij bij het toelatingsexamen voor het conservatorium van zijn geboortestad, Buenos. Hij studeerde wel literatuurgeschiedenis en filosofie aan de universiteit en hield zich vrij intensief bezig met film. Montagetechnieken werden de basis van en de constante in zijn compositorisch oeuvre. Dit was vrij nieuw, zeker voor louter instrumentale werken. Hij integreerde bijvoorbeeld in zijn *Eerste strijkkwartet* (1965-1967) de bewegingen van de musici (nauwkeurig aangeduid in de partituur), maar ook oneigen instrumentale technieken (extended techniques) en allerlei oneigen objecten en andere media voegde hij toe aan zijn werken. Het verleende zijn composities (zoals *Variationen über Tremens* of *Camera obscura*...) een theatrale dimensie. Humor en het hekelen van de door het establishment aanbeden grote meesters zoals Beethoven in *Ludwig van* (1969), Brahms in *Variationen ohne Fuge* (1972), Liszt in *Unguis incarnatus est* (1972), Stravinsky in *Fürst Igor* (1982) of Bach in *Passione secondo San Bach* (1985) werd als het ware zijn handelsmerk. Al deze werken ontbreekt het geenszins aan theatrale elementen. Kagel haalde zijn inspiratie niet enkel uit filmtechnieken (vooral van films uit de jaren 1920-1930), maar werd ook sterk beïnvloed door auteurs zoals Beckett en Ionesco en door kunststrekkingen zoals het surrealisme

en het dadaïsme. Tussen zijn vestiging in Duitsland (Keulen) in 1957 waar hij in 1959 het 'Kölner Ensemble für Neue Musik' stichtte en zijn aanstelling in 1974 tot professor voor Nieuw Muziektheater aan de Kölner Musikhochschule, schreef hij zoveel theatrale instrumentale (en andere) composities dat men hem terecht de paus van het Theatrum Instrumentorum begon te noemen. In wezen was Kagel een late erfgenaam van Joseph Haydn en Leopold Mozart. Kagel laat in zijn *Eerste strijkkwartet* de musici een voor een langzaam het podium opkomen. Haydn laat in zijn *Abschiedsinfonie* (nr. 45 uit 1772) de musici een voor een langzaam van het podium verdwijnen. In zijn beroemde *Kindersinfonie* (speelgoedsymfonie), lange tijd toegeschreven aan Haydn, maar hoogstwaarschijnlijk van Leopold Mozart (vader van ...), gebruikte deze laatste al ongewone objecten (speelgoed)! Niets nieuws onder de zon ...!

Johan Huys

Mauricio Kagel (1973) © Zoltan Nagy

UITVOERDERS EN PROGRAMMA

19.15 / Kamermuziekzaal

Gesprek met Vykintas Baltakas door Maarten Beirens

19.30 / Kamermuziekzaal

SMOKEY ARNOLD

Vykintas Baltakas: dirigent
Het Collectief: ensemble

Vykintas Baltakas (1972)
Smokey Arnold (2015)

20.00 / Kamermuziekzaal

DIE STÜCKE DER WINDROSE

Vykintas Baltakas: dirigent
Het Collectief: ensemble

Mauricio Kagel (1931-2008)
Selectie uit *Die Stücke der Windrose* (1988-1994)
- Südwesten
- Norden
- Osten
- Westen (Ragtime)

– pauze –

21.20 / Concertzaal scène

KANTRIMIUSIK

Vykintas Baltakas: dirigent
Oskaras Koršunovas: regie
Het Collectief: ensemble
LENsemble
(Lithuanian Ensemble Network)

—

Mauricio Kagel
Kantrimiusik (1973-1975)

- I.
- 1. Intermedium
- II.
- 2. Intermedium
- III.
- 3. Intermedium
- IV.
- 4. Intermedium
- V.
- 5. Intermedium
- VI.
- 6. Intermedium
- VII.
- 7. Intermedium
- VIII.

– pauze –

22.30 / Concertzaal scène

MITTERNACHTSSTÜK

Vykintas Baltakas: dirigent
Oskaras Korsunovas: regie
Het Collectief: ensemble
Sergijus Kirsenka (LENensemble): tuba
Jauna Muzika solisten:
Saulė Šerytė: solo Sprecherin
Lina Valionienė: Selene (sopraan/Sprecherin)
Nerijus Masevičius: Geripe/Gustav (bas bariton/Sprecher)
Audrius Rubežius: Prinz (tenor/Sprecher)
Jauna Muzika: koor

—

Mauricio Kagel
Mitternachtsstück (1980-1981/1986)
- Mitternachtsstück
- Mitternachtsstück aus Selene
- Nachtphaläne in der Selene
- Altarblatt

doorlopend / Foyer Parterre

DOCUMENTAIRE

Süden, Gastón Solnicki on
Mauricio Kagel (2011)

Het Kagel concertparcours geniet de steun van de Argentijnse Ambassade

Embajada Argentina

Met dank aan het departement cultuur van het Argentijnse ministerie van Buitenlandse Zaken.

Met het Kagel concertparcours viert Vlaanderen 20 jaar bilaterale samenwerking

Vlaanderen – Litouwen
1996-2016

Vlaanderen
verbeelding werkt

Uw applaus krijgt kleur dankzij de bloemen van Bloemblad.

Het Collectief wordt structureel ondersteund door de Vlaamse overheid en de Vlaamse Gemeenschapscommissie

ernst von siemens
musikstiftung

MUSICI

Het Collectief:

Thomas Dieltjens: piano, celesta
Wibert Aerts, Liesbeth Baelus: viool
Vincent Hepp: altviool
Martijn Vink: cello
Jonathan Focquaert: contrabas
Julien Hervé: klarinet
Toon Fret: fluit
Dirk Luijmes: harmonium
Frank Van Eycken, Björn Denys: percussie
Annelies Boodts: harp

LENsemble (Lithuanian Ensemble Network):

Laurynas Lapė: trompet
Sergijus Kirsienka: tuba
Zigmas Čepulėnas, Chris Ruebens: gitaar

Jauna Muzika koor:

Lina Valionienė, Nerutė Siliute, Brigita Stanislauškaite, Agnė Markevičiute: sopraan
Milda Poskaite, Skaistė Garbasauskiene, Laura Mackevičiute, Milda Zapolskaite: alt
Povilas Vanzodis, Vaidas Bartusas, Romas Makarevičius, Deivydas Janusas: tenor
Dainius Balsys, Linas Zdanys, Imantas Simkus, Jaunius Sakalys: bas

Het Collectief (BE) is een kamermuziekensemble dat in 1998 in Brussel werd opgericht. Door consequent met een vaste kern van vijf muzikanten te werken, bouwde de groep een eigen sound op, gekenmerkt door een heterogene mix van blazers, strijkers en piano. In zijn repertoire keert Het Collectief terug naar de roots van het modernisme: de Tweede Weense School. Vanuit deze solide basis worden zowel de grote 20e-eeuwse composities als de allernieuwste experimentele stromingen verkend. Naast veel concerten in België brengt Het Collectief ook regelmatig producties in het buitenland.

Het LENensemble (Lithuanian Ensemble Network) (LT) werd opgericht door dirigent en componist Vyktas Baltakas. Het is een organisatie voor hedendaagse muziek die professionele ensembles, solisten, dirigenten en componisten samen wil brengen. Het ensemble voert projecten op als een open platform, met een open creatieve geest om professioneel te worden uitgevoerd door verenigde krachten van Litouwse musici. Door de interactie met componisten, musici en andere muziekorganisaties willen ze hun land een boost geven aan nieuwe ideeën en de Litouwse hedendaagse muziek op de internationale kaart plaatsen.

BIOGRAFIEËN

Vyktas Baltakas (LT) is een Litouws componist en dirigent die doorheen zijn loopbaan al een erg veelzijdig curriculum wist op te bouwen. Hij studeerde compositie bij Wolfgang Rihm en Emmanuel Nunes en orkestdirectie bij Andreas Weiss en was assistent van Peter Eötvös bij verschillende projecten. Als componist en dirigent wist hij verschillende internationale prijzen in de wacht te slepen. Hij reisde Europa rond als componist, dirigent en curator met een grote interesse in avant-garde en Elektronische muziek. Een rode draad doorheen zijn werk is en blijft de Oost-Europese volksmuziek. Verschillende van zijn composities vinden hun oorsprong in de klank van authentieke instrumenten uit Litouwen. Baltakas streeft met zijn muziek een uitgesproken communicatie na met de luisteraar, wat zich ook vaak vertaalt in vaak poëtische programmatoelichtingen en kleurrijke beschrijvingen van zijn eigen werk. In 2008 gaf hij een lezing tijdens de Internationale Ferienkurse für Neue Musik in Darmstadt, in 2009 richtte hij zijn eigen LENsemble (Lithuanian Ensemble Network) op.

Jauna Muzika (LT) startte in 1986 als gemengd koor en ontwikkelde zich verder tot een kamerkoor. In 1994 werd het officieel erkend als stadskoor van Vilnius. Alle zangers zijn afgestudeerd aan de Litouwse muziekacademie. In zijn huidige samenstelling verscheen het koor succesvol op internationale koorwedstrijden en trad het op in verschillende Europese landen met een gevarieerd repertoire: van missen en motetten uit de renaissance tot meer complexe actuele werken. Werken door hedendaagse Litouwse componisten staan ook stevast op het programma. Jauna Muzika treedt ook op in samenwerking met kamer- of symfonieorkesten.

Theatermaker Oskaras Koršunovas (LT) studeerde theaterregie in Litouwen en regisseerde meer dan twintig stukken. In 1998 richtte hij zijn eigen Oskaras Koršunovas Theatre op, dat later omgedoopt werd tot stadstheater van Vilnius. Hij ontwikkelde een erg persoonlijke stijl, gekenmerkt door actuele realiteit, chaos en paradoxen, absurditeit en fragmentatie. Hij won o.a. de Lithuanian National Prize en de European New Reality Prize. Koršunovas omschrijft de kern van theater als: 'de onderkant tonen van hetgeen de maatschappij niet toegeeft, maar die we allemaal intuïtief aanvoelen.'

IN DE KIJKER

Pedro Burmester © Rita Burmester

zo 24.04.16 / 15.00 / Concertzaal
Pedro Burmester & Mário Laginha / Portugese caleidoscoop
'Een sterke persoonlijkheid, een verbazingwekkende interpretatie en een perfecte techniek', zo omschrijft Alfred Brendel pianist Pedro Burmester. In 1994 kruist zijn pad met dat van jazzpianist Mário Laginha. De gemeenschappelijk deler: hun voorliefde voor avontuurlijke en genreoverschrijdende programma's. Dit concert wordt een ware caleidoscoop van stijlen en kleuren.

Katrien Baerts © Annelies van der Vegt

do 28.04.16 / 20.00 / Kamermuziekzaal & Concertzaal scène
Ictus Ensemble / Sciarrino's kamermuziek
Het klankidoom van autodidact Salvatore Sciarrino heeft net als dat van Luigi Nono een grote impact gehad op een hele generatie componisten. Zijn *Aspern Suite* is archetypisch voor zijn oeuvre: gedempt, op de grens van het hoorbare en met verwijzingen naar het verleden. In die traditie zijn ook zijn *Caprices* te situeren. Het mag duidelijk zijn, Sciarrino creëert stukken in een geheimzinnig universum waarin muziek, stilte en lawaai elkaar ontmoeten.

Eric Sleichim & BLINDMAN © Guy Kokken

za 30.04.16 / 20.00 / Concertzaal
BLINDMAN [sax] & Collegium Vocale Gent / Morgen!
Sensuele liefdeslyriek lost op in devote Maria-aanbidding, stemmen verstrengelen zich met doorleefd koper, partikels van elektronisch ontlede klanken verdwijnen in de mystieke ruimte. Eric Sleichim ging op zoek naar het spanningsveld tussen schijnbaar uiteenlopende muzikale werelden: de renaissance en de 21e eeuw.

Arcanto Quartett © Marco Borggreve

vr 06.05.16 / 20.00 / Concertzaal
Arcanto Quartett & Jörg Widmann / Beethoven & Brahms
Door hun drukke solocarrières komen de vier gegeerde solisten van Arcanto maar enkele keren per jaar samen. Als kameleonlaven ze tussen verschillende stijlen en componisten. Wanneer Jörg Widmann, de grootmeester van de klarinet, zich dan nog eens bij dit viertal voegt, staat het bij voorbaat vast: dit optreden wordt een van de hoogtepunten van het concertseizoen.